O‘ZBEKISTON BOLALAR TASHKILOTI SARDORLAR SAYLOVIDA BOLALAR ISHTIROKINI BAHOLASH MODELI

Abdubannobov Rahmatulloh Jamoliddin o‘g‘li
Xalqaro Ijtimoiy Inovatsiyalar Universiteti, “Iqtisodiyot” yo‘nalishi
1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston Bolalar tashkiloti sardorlar saylovining ikki nizomi qiyosiy o‘rganiladi. Saylov bosqichlari, yo‘nalishlar va vakillik tartibidagi farqlar tahlil qilinadi. Bolalar ishtirokini baholash uchun uchta alohida koeffitsiyent taklif etiladi. Hisob-kitoblar hujjatli tahlil doirasida talqin qilinadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston Bolalar tashkiloti, Bolalar harakati, sardorlar saylovi, bolalar ishtiroki, mahalla, vakillik, shaffoflik, natijadorlik, bolalar tashabbusi.

Аннотация. В статье сопоставляются два положения о выборах лидеров Детской организации Узбекистана. Анализируются этапы выборов, направления деятельности и механизмы представительства. Для оценки участия детей предлагаются три самостоятельных коэффициента. Статистические результаты рассматриваются в контексте документального исследования и ограничений сопоставимости данных.

Ключевые слова: Детская организация Узбекистана, детское лидерство, участие детей, выборы, подотчётность, представительство.

Abstract. This article compares two regulations governing leadership elections in the Children’s Organization of Uzbekistan. It examines election stages, areas of responsibility, and representation procedures. Three separate indicators are proposed to assess meaningful child participation. Statistical findings are interpreted within the limits of documentary analysis and data comparability.

Keywords: Children’s Organization of Uzbekistan, child leadership, child participation, elections, representation, accountability.

Kirish

Bolalar tashkilotining samaradorligi uning tarkibida qancha sardor saylangani yoki nechta tadbir e’lon qilingani bilangina belgilanmaydi. Tashkilotning ijtimoiy vazifasi bolalarning o‘ziga daxldor masalalar yuzasidan fikr bildirishini, ushbu fikrning tinglanishini va tashabbuslarning amalga oshish imkoniyatini yaratishni

ham qamrab oladi. BMTning Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi 12-moddasi bolaning fikrini erkin bildirish hamda uning fikriga munosib e’tibor berish tamoyilini mustahkamlaydi [1].

O‘zbekiston Bolalar tashkilotining “Bolalar harakati” sardorlar tizimi ana shu tamoyillarni o‘rganish uchun muhim institutsional maydondir. Tadqiqot uchun mavjud bo‘lgan ikki birlamchi hujjat — 14 yo‘nalishli sardorlar saylovi nizomi va 2025-yilda Toshkentda chop etilgan sardorlar saylovini o‘tkazish qo‘llanmasi — tuzilma, saylov tartibi va vakillik shakllaridagi sezilarli farqlarni hujjatlashtiradi.

Birinchi hujjatda sardorlar saylovi sinf, maktab, tuman-shahar, hudud va respublika darajalarida besh bosqichda tashkil etilishi belgilangan. Ikkinchi hujjatda esa mahalla, tuman-shahar, hudud va respublika darajalaridan iborat to‘rt bosqichli tizim ko‘zda tutiladi [2; 3]. Birinchi modelda 14 ta, ikkinchisida to‘qqizta sardorlik o‘rni ko‘rsatilgan. Mazkur farq tashkiliy islohotning mazmuni va ehtimoliy oqibatlarini tahlil qilishga asos yaratadi.

Tadqiqot muammosi: sardorlar saylovi nizomlarida belgilangan qoidalar bolalarning vakilligi, teng ishtiroki va takliflarini ko‘rib chiqish jarayonini qanday shakllantiradi? Tadqiqot maqsadi — ikki hujjatni qiyosiy tahlil qilish, saylov tuzilmasidagi o‘zgarishlarning tashkiliy sabablarini aniqlash va bolalar ishtirokini baholash uchun alohida koeffitsiyentlar tizimini taklif etish.

Maqolaning ilmiy hissasi mavjud hujjatlarni qayta bayon qilish bilan cheklanmay, sardorlikning “saylov — vakillik — tashabbus — javob — natija” zanjirini tahlil birligiga aylantirishidadir. Bu zanjir bo‘yicha ochiq ma’lumot yetishmagan nuqtalar samaradorlikning pastligi sifatida emas, tekshirilishi zarur bo‘lgan axborot bo‘shlig‘i sifatida talqin qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Bolalar ishtiroki to‘g‘risidagi ilmiy adabiyotlarda “ishtirok etish” va “ta’sir ko‘rsatish” bir xil tushuncha emas. Roger Hartning ishtirok zinapoyasi bolalarni bezak yoki ramziy ishtirokchi sifatida ko‘rsatish bilan ularning ongli hamkorligi o‘rtasidagi farqni izohlaydi [4]. Harry Shier bolalarning tinglanishi, fikrini ifodalashda qo‘llab-quvvatlanishi, qaror jarayoniga jalb qilinishi va mas’uliyatni bo‘lishishi kabi darajalarni ajratadi [5].

Laura Lundy modelida mazmunli ishtirok to‘rtta shartning birligiga bog‘lanadi: Space — xavfsiz va qulay muhit; Voice — fikrni ifodalash imkoniyati; Audience — fikrni eshitadigan mas’ul subyekt; Influence — fikrning qarorga ta’siri [6]. Bu model sardorlar saylovi borligidan bolalar ovozi albatta qarorlarga ta’sir qilishi haqidagi xulosaga shoshilmaslikni talab qiladi.

Bola huquqlari qo‘mitasining 12-moddaga oid 12-sonli umumiy sharhi bolalarni tinglash jarayonining shaffof, ixtiyoriy, inklyuziv va hisobdor bo‘lishi zarurligini tushuntiradi [7]. Shu asosda saylovning ochiq yoki yashirin ovoz bilan o‘tishi, komissiya tarkibi va shikoyat qilish imkoniyatlari ishtirokning sifat ko‘rsatkichlari sifatida o‘rganilishi mumkin.

Milliy huquqiy kontekstda “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-139-son Qonun [10], “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi O‘RQ-406-son Qonun [11] hamda nodavlat notijorat tashkilotlariga oid 763-I-son Qonun [12] ahamiyatlidir. Ushbu hujjatlar sardorlar saylovi nizomlarining o‘rnini bosmaydi,

balki bolalar ishtirokini o‘rganish uchun huquqiy asos va institutsional kontekst yaratadi.

Mazkur tadqiqot Hart, Shier va Lundy nazariyalarini O‘zbekiston Bolalar tashkilotining sardorlar sayloviga oid ikki hujjat bilan bog‘laydi. Tadqiqotning asosiy natijasi — saylov tartiblarining hujjatli qiyosi va bolalar takliflari bilan ishlash jarayonini o‘lchashga mo‘ljallangan indikatorlar tizimidir.

Tadqiqot metodlari va ma’lumotlar bazasi

Tadqiqot dizayni hujjatlarni sifat jihatidan kodlash va cheklangan tavsifiy hisob-kitobni birlashtiradi. Birlamchi korpus: “Bolalar harakati sardorlari saylovlarini tashkil etish to‘g‘risida”gi 14 yo‘nalishli nizom [2] va “O‘zbekiston Bolalar tashkilotining ‘Bolalar harakati’ sardorlari saylovlarini o‘tkazish bo‘yicha qo‘llanma” (Toshkent, 2025) [3]. Ikkinchi darajali manbalar: rasmiy axborot xabarlari [8; 9] hamda bolalar ishtiroki nazariyasi [1; 4–7].

Qiyoslashning birliklari: (a) hududiy bosqichlar; (b) nomzodlar doirasi; (c) saylov va ovoz berish usuli; (d) sardorlar soni va vakolat muddati; (e) saylov komissiyasining tarkibi; (f) tashabbuslarni himoya qilish tartibi; (g) qayta saylash va hisobdorlik. Hujjatlarda qayd etilmagan amaliyot mavjud emas deb taxmin qilinmaydi.

Tadqiqot ikki saylov hujjatining qiyosiy tahliliga asoslanadi; intervyu va so‘rovlar ushbu bosqichdagi empirik bazaga kiritilmagan. Keyingi pilot kuzatuvda bolalarning shaxsiy ma’lumotlari himoya qilinadi va voyaga yetmagan ishtirokchilar bilan ishlashning etik talablari ta’minlanadi.

Tashkiliy birliklar sonining nisbiy o‘zgarishi quyidagi ifoda bilan hisoblanadi: $D = ((N_2 - N_1) / N_1) \times 100\%$. Bu yerda N_1 va N_2 — ikki davrdagi bir xil ta’riflangan ko‘rsatkichlar. Hisoblashdan oldin davrlar va birliklar qiyoslanishi tekshiriladi. Sardorlar sonining o‘zi saylovchilarning qamrovi yoki bolalar ehtiyojlari qondirilishining ko‘rsatkichi sifatida ishlatilmaydi.

Sun’iy intellektdan foydalanish: maqola matnini tahrirlash, uch tildagi annotatsiyalarni shakllantirish va rasmiylashtirishda sun’iy intellekt yordamidan foydalanildi. Manbalar, ilmiy talqin va natijalar uchun mas’uliyat muallif zimmasida. Sun’iy intellekt so‘rov yoki intervyu ma’lumotlarini yaratish uchun qo‘llanilmadi.

Muhokama

Institutsional evolyutsiya: besh bosqichdan to‘rt bosqichga

14 yo‘nalishli nizomga ko‘ra, saylov sinf, umumiy o‘rta ta’lim muassasasi, tuman-shahar, hudud va respublika darajalarida o‘tkaziladi. Maktab sardorlari maktab ichidagi ishtirokdan yuqori vakillik bosqichiga o‘tish imkoniyatiga ega. 2025-yilgi nizomda esa mahalla boshlang‘ich saylov birligi sifatida belgilangan; keyingi bosqichlar tuman-shahar, hudud va respublikadan iborat [2; 3].

Ikki nizomda sardorlar saylovining tashkiliy modeli.

1-jadval.

Mezon	14 yo‘nalishli nizom	2025-yilgi nizom
Boshlang‘ich bo‘g‘in	Sinf	Mahalla
Bosqichlar	Sinf → maktab → tuman →	Mahalla → tuman → hudud

	hudud → respublika	→ respublika
Bosqichlar soni	5	4
Sardorlik o‘rinlari	14	9
Vakolat muddati	1 yil	1 yil
Nomzodlik maydoni	Ta’lim muassasasi sardorlari va keyingi bosqich vakillari	Mahalladagi 10–18 yoshli bolalar; yuqori bosqichda belgilangan sardorlar
Saylovni hujjatlashtirish	Nizomda ovoz berish tartibi	Komissiya bayonnomasi va natijani e’lon qilish

Manba: [2; 3] hujjatlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Boshlang‘ich bo‘g‘inning o‘zgarishi vakillikning hududiy asosini yangilaydi: maktab modelida ishtirok o‘quvchilar jamoasidan, mahalla modelida esa yashash hududidagi bolalar jamoasidan boshlanadi. Bu o‘zgarishning inklyuzivlikka ta’siri ikki tomonlama bo‘lishi mumkin. Mahalla modeli turli maktab o‘quvchilarini birlashtirish imkoniyatini yaratadi; ayni paytda mahallada targ‘ibot, axborot va saylov tashkiliy resurslari turlicha bo‘lishi ehtimoli tekshirilishi kerak.

Yo‘nalishlar qisqarishi: ixtisoslashuv va vakillikning muvozanati

14 yo‘nalishli nizomda bosh sardor bilan birga “Vatan tayanchi”, “Qizlar akademiyasi”, “Ibrat farzandlari”, “Mutolaa”, “Ustoz AI”, “Fitrat media”, “Yashil makon”, “San’at”, “Imkon”, “Cho‘lpon izdoshlari”, “Uz Chess”, “Zakovat” va “Iqtidor” yo‘nalishlari tavsiflangan [2]. 2025-yilgi nizomning tashkiliy sxemasida bosh sardor, “Vatan tayanchi”, “Ibrat farzandlari”, “Ustoz AI”, “Yashil makon”, “Mutolaa”, “Qizlar akademiyasi”, “Iqtidor”, “Matbuot va media” yo‘nalishlari ko‘rsatilgan [3].

Demak, sardorlik o‘rinlari 14 tadan 9 taga qisqargan: mutlaq farq −5 ta, nisbiy farq (9−14)/14 × 100 = −35,7 foiz. Bu lavozimlar soni bo‘yicha hisobdir; bolalarning umumiy ishtiroki 35,7 foizga kamayganini anglatmaydi. Qaysi yo‘nalishdagi tashabbuslar boshqa yo‘nalishlarga birlashtirilgani va bolalarning avvalgi faoliyatlari qanday davom ettirilgani alohida tekshirilishi zarur.

Yo‘nalishlar tarkibining qiyosiy tasnifi.

2-jadval.

Holat	Yo‘nalishlar	Talqin
Har ikki nizomda uchraydi	Bosh sardor; Vatan tayanchi; Ibrat farzandlari; Ustoz AI; Yashil makon; Mutolaa; Qizlar akademiyasi; Iqtidor	Asosiy funksional davomiylik
Nomlanishi o‘zgargan / yaqin	Fitrat media → Matbuot va media	Funksiyalar to‘liq aynan bir xil ekanini tekshirish lozim
2025-yilgi sxemada alohida o‘rin sifatida ko‘rsatilmagan	San’at; Imkon; Cho‘lpon izdoshlari; Uz Chess; Zakovat	Faoliyat tugatilganini anglatmaydi; lavozimlar ro‘yxatida yo‘q

Manba: [2; 3] dagi ro‘yxatlarni solishtirish asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Saylovning protsessual kafolatlari: ochiq va yashirin ovoz berish

14 yo‘nalishli nizomning tuman, hududiy va respublika bosqichlariga oid qismlarida yashirin ovoz berish mexanizmi qayd etiladi [2]. 2025-yilgi nizomda esa

mahalla, tuman-shahar, hududiy va respublika saylovlari “umumiy, teng va to‘g‘ridan-to‘g‘ri saylov huquqi asosida ochiq ovoz berish” tarzida belgilangan [3]. Bu hujjatlardagi ovoz berish shaklining muhim farqidir.

Ochiq ovoz berish jarayonni kuzatish uchun qulay bo‘lishi mumkin, biroq yosh ishtirokchilar tengdoshlari yoki kattalar oldida o‘z tanlovini erkin bildirishiga ta’sir qilishi ehtimoli mavjud. Yashirin ovoz berish esa tanlov maxfiyligini kuchaytiradi, ammo sanash va natijalarni tekshirishning alohida tartibini talab etadi. Mazkur mulohazalar nazariy xususiyatga ega; amaliy bosim yoki qonunbuzarlik bo‘lganligi haqida dalil sifatida keltirilmaydi.

2025-yilgi hujjatda mahalla saylov komissiyasi tarkibiga mahalla raisi, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va profilaktika inspektori kiritilishi belgilangan. Nomzod o‘z dasturi va loyihasini uch daqiqa davomida taqdim etadi; yakuniy natijalar bayonnoma asosida rasmiylashtiriladi [3]. Bunda saylovning tashkiliy mas’uliyati aniq subyektlarga yuklatilgan, biroq bolalarning komissiya tarkibidagi roli va natijadan norozi bo‘lganda murojaat qilish tartibi alohida o‘rganilishi lozim.

Saylov jarayonining institutsional baholash mezonlari.

3-jadval.

Ko‘rsatkich	Hujjatlarda qayd etilgan holat	Qo‘shimcha tekshiruv savoli
Ovoz berish	Oldingi nizomning yuqori bosqichlarida yashirin; 2025-yilgi nizomda ochiq	Saylovchilar tanlovi erkinligi qanday kafolatlanadi?
Nomzod dasturi	2025-yilgi mahalla bosqichida 3 daqiqa	Nomzodlar uchun teng axborot va tayyorgarlik sharoiti bormi?
Komissiya	2025-yilgi mahalla komissiyasi kattalar mansabdorlaridan tuziladi	Bolalarning kuzatuvchi yoki maslahat beruvchi roli qanday?
Natijani qayd etish	Bayonnoma va g‘olibni e’lon qilish	Natijalar ochiq va tekshiriladigan shaklda saqlanadimi?
Qayta saylash	Faoliyat qoniqarsiz bo‘lsa komissiya xulosasi bilan mumkin	“Qoniqarsiz” mezoni va sardorning fikr bildirish huquqi qanday ta’minlanadi?

Manba: [2; 3] va muallifning tahliliy savollari asosida.

Tashkiliy qamrov: raqamlar nimani ko‘rsatadi va nimani ko‘rsatmaydi?

2024-yil dekabr oyidagi rasmiy xabarda 1 456 nafar tuman-shahar, 98 nafar hududiy va 14 nafar respublika sardori qayd etilgan [8]. 2026-yil may oyidagi axborotda mos ravishda 1 872, 126 va 9 nafar sardor ko‘rsatilgan [9]. Dastlabki ikki darajadagi +28,57% o‘zgarish arifmetik jihatdan bir xil 9/7 nisbatiga mos keladi: 1 456 = 208 × 7; 98 = 14 × 7; 1 872 = 208 × 9; 126 = 14 × 9. Bu hisobiy moslik har bir hududiy birlikka to‘g‘ri keladigan sardorlar soni o‘zgargan bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Biroq 14 yo‘nalishli nizomda barcha bosqichlarda aynan yettitadan o‘rin belgilanganini ushbu raqamlarning o‘zi tasdiqlamaydi; hujjatdagi yo‘nalishlar umumiy ro‘yxati va amalda to‘ldirilgan o‘rinlar soni alohida tushunchalardir.

Shunday qilib, bir xil foizli o‘zgarish tasodifiy sonlar o‘xshashligi emas, balki statistik ma’lumotlardagi umumiy 9/7 nisbatidir. Uning tashkiliy sababi —

lavozimlar kvotasi, yo‘nalishlar tarkibi yoki hisobot metodikasi — tegishli saylov bayonnomalari va tasdiqlangan nizom bandlari bilan tekshirilishi lozim. Bu nisbatni bolalar qamrovi yoki samaradorlik o‘sishining bevosita dalili sifatida talqin qilib bo‘lmaydi.

4-jadval.

E’lon qilingan sardorlar sonining tavsifiy qiyosi

Daraja	2024-yil	2026-yil	Farq	Nisbiy farq
Tuman-shahar	1 456	1 872	+416	+28,57%
Hududiy	98	126	+28	+28,57%
Respublika	14	9	−5	−35,71%

Manba: [8; 9] asosida muallif hisob-kitobi. Tuman-shahar uchun 208 × 7 = 1 456 va 208 × 9 = 1 872; hudud uchun 14 × 7 = 98 va 14 × 9 = 126.

Natijalar

Qiyosiy hujjat tahlili uchta nazariy xulosani beradi. Birinchidan, maktabdan mahallaga o‘tish bolalarning vakillik kanali qayerdan boshlanishini o‘zgartiradi; bu inklyuzivlik imkoniyatini kengaytirishi ham, axborotga teng kirish bilan bog‘liq yangi savollarni keltirib chiqarishi ham mumkin. Ikkinchidan, yo‘nalishlar sonining qisqarishi boshqaruvni ixchamlashtiradi, ammo avval alohida ko‘rsatilgan faoliyatlarning vakillik mexanizmini qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Uchinchidan, saylovning mavjudligi bilan saylangan sardorlar tashabbuslarining qarorlarga ta’siri o‘rtasida alohida empirik bog‘liqlik o‘rnatilishi lozim.

Hartning ramziy va mazmunli ishtirok farqi, Shierning qarorlarni bo‘lishish bosqichlari hamda Lundyning “audience” va “influence” elementlari ushbu uch xulosani izohlashda foydalidir [4–6]. Biroq ushbu nazariyalar O‘zbekiston Bolalar tashkilotining amaliy faoliyati bo‘yicha tekshirilmagan salbiy xulosalar chiqarishga asos bermaydi.

Xorijiy tajriba saboqlari

Buyuk Britaniyadagi UK Youth Parliament yoshlarning saylangan vakillari orqali dolzarb masalalarni muhokama qilish va ularni siyosiy kun tartibiga olib chiqish tajribasini namoyon etadi [13]. Ushbu misoldan olinadigan asosiy saboq — vakillik tizimini faqat saylov bilan cheklamasdan, vakillar bildirgan masalalarning ko‘rib chiqilishini ham kuzatish zarurligidir.

Irlandiyadagi Comhairle na nÓg mahalliy bolalar va yoshlar kengashlari yoshlarning o‘z hududiga taalluqli masalalar yuzasidan fikr bildirishiga yo‘naltirilgan mexanizm hisoblanadi [14]. Mazkur tajriba O‘zbekiston Bolalar tashkiloti uchun mahalla sardorlari takliflarini mahalliy qarorlar bilan bog‘lash va ularga qayta aloqa berish tartibini ishlab chiqishda qiyosiy misol bo‘la oladi. BMT Bola huquqlari qo‘mitasining 12-sonli umumiy sharhi ham ishtirok jarayonining shaffof va hisobdor bo‘lishini ta’kidlaydi [7].

Takomillashtirilgan mexanizm modeli

Hujjatlar qiyosi asosida “Sardorlik ishtiroki va natijadorligi modeli” (SINM) taklif etiladi. Modelning markazida besh bosqichli jarayon — saylovga kirish, vakillik, tashabbus, qayta aloqa va amaliy natija — turadi. Uning empirik o‘lchovi esa uchta alohida koeffitsiyent orqali yuritiladi; ular bir-birini almashtirmaydi.

SINM: sardorlik ishtiroki va natijadorligini baholash modeli.

5-jadval.

Blok	O‘lchov	Ma’lumot manbasi	Baholash savoli
A. Kirish	Xabardor qilingan bolalar va nomzodlar ulushi	Saylov ro‘yxati; e’lonlar	Imkoniyat haqida kimlar bilgan?
B. Vakillik	Sardorlar yig‘gan murojaat va takliflar	Takliflar reyestri	Oddiy bolalar fikri yetib keladimi?
C. Ko‘rib chiqish	Rasmiy ko‘rib chiqilgan takliflar ulushi	Majlis bayonnomalari	Taklif mas’ul shaxsga yetkazilganmi?
D. Qayta aloqa	Javob berilgan takliflar ulushi	Javoblar reyestri	Bolaga qaror sababi tushuntirilganmi?
E. Natija	Amalga oshirilgan takliflar va tasdiqlangan ta’sir	Loyiha hisobotlari	Qanday real o‘zgarish yuz berdi?

Manba: Muallif ishlanmasi; [4–7] nazariy yondashuvlari asosida.

Asosiy indikatorlar: K = ko‘rib chiqilgan takliflar / ro‘yxatga olingan takliflar; Q = asoslangan javob berilgan takliflar / ko‘rib chiqilgan takliflar; A = amalga oshirilgan takliflar / ko‘rib chiqilgan takliflar. K — taklifni ko‘rib chiqish intizomini, Q — qayta aloqani, A — amaliy ijroni ifodalaydi. Har biri alohida, 0–1 oralig‘ida baholanadi; maxraj nol bo‘lsa ko‘rsatkich hisoblanmaydi. Hisobotda har bir koeffitsiyent bilan birga surat va maxrajdagi haqiqiy sonlar ham keltiriladi.

Faqat uslubiy namuna sifatida I = (K + Q + A) / 3 ifodasidan foydalanish mumkin. Biroq teng vaznlarning ilmiy asoslanganligi tekshirilmaganligi sababli ushbu yig‘ma indeks asosiy natija yoki tashkilot reytingi sifatida qo‘llanmaydi. Tadqiqotning bosh natijasi K, Q va A koeffitsiyentlarining alohida tahlilidir; keyinchalik vaznlar bolalar va ekspertlar ishtirokidagi pilot tadqiqotda aniqlanishi mumkin.

Amalga oshirish ketma-ketligi va risklar

Birinchi bosqichda saylov natijalari va sardorlarning vazifalari bo‘yicha yagona minimal axborot shakli joriy etiladi. Ikkinchi bosqichda bolalarning takliflarini ro‘yxatga olish va kuzatish tartibi sinovdan o‘tkaziladi. Uchinchi bosqichda mahalla, tuman va hududiy bo‘g‘inlarda takliflarga javob berish muddatlari hamda mas’ullar belgilanadi. To‘rtinchi bosqichda natijalar umumlashtirilib, model ko‘rsatkichlari bolalarning o‘zlari ishtirokida qayta ko‘rib chiqiladi.

Asosiy risklar: ko‘rsatkichni “yaxshilash” uchun faqat oson takliflarni ro‘yxatga olish; bolalarning shaxsiy ma’lumotlarini oshkor qilish; faol bo‘lmagan sardorlarni faqat son bilan baholash; mahallalar resurslaridagi farqlarni hisobga olmaslik. Bularni kamaytirish uchun anonimlashtirilgan hisobotlar, sifatli izohlar, mustaqil tekshiruv va ko‘rsatkichlarni kontekst bilan birga e’lon qilish tavsiya etiladi.

Amaliy ahamiyat

Tadqiqot natijalari sardorlik tizimi bo‘yicha ichki monitoring shakllarini ishlab chiqish, saylov nizomlarining protsessual qoidalarini muhokama qilish va

bolalar tashabbuslari bilan boshqaruv qarorlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashda qo‘llanishi mumkin. Model ayniqsa mahalla va tuman darajasida kichik pilot tadqiqot uchun qulay: sardorlar reyestri, takliflar jurnali va qayta aloqa jadvali mavjud bo‘lsa, ko‘rsatkichlarni hisoblash mumkin.

Amaliy jihatdan ushbu model saylovdan keyingi ish jarayonini hujjatlashtirishga yordam beradi: takliflar reyestri, ko‘rib chiqish sanasi, javob va ijro natijasi qayd etiladi. Shu orqali turli hududlarda uchta koeffitsiyentning o‘zgarishi izchil kuzatilishi mumkin.

XULOSA

O‘zbekiston Bolalar tashkilotining ikki sardorlik nizomi qiyosi saylovning boshlang‘ich birligi sinf va maktabdan mahallaga o‘zgargani, saylov bosqichlari beshtadan to‘rttaga, sardorlik o‘rinlari 14 tadan to‘qqiztaga qisqarganini ko‘rsatdi. Hujjatlarda ovoz berish shakli, komissiya tarkibi va nomzod dasturini taqdim etish qoidalari ham farqlanadi. Mazkur o‘zgarishlarning bolalarning real ishtirokiga ta’siri esa alohida empirik tekshiruvni talab etadi.

Birinchi taklif — saylov jarayonida bolalarga tushunarli axborot, teng nomzodlik imkoniyati, natijalar bayonnomasi va murojaat mexanizmi bo‘yicha minimal ochiqlik standartini ishlab chiqish. Ikkinchi taklif — barcha bosqichlarda sardorlar orqali kelgan bolalar takliflarini ro‘yxatga olish, mas’ul organlarga yo‘naltirish va har bir taklifga asoslangan javob berish tartibini sinovdan o‘tkazish. Uchinchi taklif — tashkiliy qamrovdan alohida ravishda mazmunli ishtirokni baholovchi SINM ko‘rsatkichlarini pilot hududlarda qo‘llab, bolalar fikri va mustaqil kuzatuv orqali takomillashtirish.

Natijada maqola ikki saylov nizomining tuzilmaviy farqlarini hujjatlashtirdi, +28,57% ko‘rsatkichining 9/7 hisobiy nisbatiga mos kelishini aniqladi va bolalar ishtirokini K, Q hamda A indikatorlari orqali baholash usulini taklif etdi.

Foydalanadigan adabiyotlar:

1. United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child, Article 12. https://www.ohchr.org/en/instrumentsmechanisms/instruments/convention-rights-child.
2. “Bolalar harakati” sardorlari saylovlarini tashkil etish to‘g‘risida NIZOM. 14 yo‘nalishli hujjat, 6 bet. Muallif foydalangan hujjat nusxasi; tasdiqlash sanasi va rekvizitlari mavjud nusxada ko‘rsatilmagan.
3. O‘zbekiston Bolalar tashkiloti. (2025). “Bolalar harakati” sardorlari saylovlarini o‘tkazish bo‘yicha qo‘llanma. Toshkent, 10 bet. Muallifga taqdim etilgan birlamchi hujjat.
4. Hart, R. A. (1992). Children’s Participation: From Tokenism to Citizenship. UNICEF International Child Development Centre, Innocenti Essays No. 4.
5. Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children & Society, 15(2), 107–117. https://doi.org/10.1002/chi.617
6. Lundy, L. (2007). “Voice” is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. British Educational Research Journal, 33(6), 927–942. https://doi.org/10.1080/01411920701657033
7. UN Committee on the Rights of the Child. (2009). General Comment No. 12: The right of the child to be heard. CRC/C/GC/12.
8. O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. (2024, 13-dekabr). “Bolalar harakati” sardorlar saylovi final bosqichi yakunlandi. https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/30148

9. O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. (2026, 6-may). O‘zbekiston bolalar tashkiloti tomonidan tashkil etilgan matbuot anjumani bo‘lib o‘tdi. https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/162285
10. O‘zbekiston Respublikasining 2008-yil 7-yanvardagi O‘RQ-139-son Qonuni. “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-1297315

ECONOMIC CONTENT AND EFFICIENCY CRITERIA OF INVESTMENTS AND THEIR UTILIZATION IN TEXTILE ENTERPRISES

Independent Researcher at Tashkent State University of Economics
PhD, Associate Professor Dilshod To‘ychi o‘g‘li Kamilov
ORCID: 0009-0009-3453-9489

Abstract. This article examines the economic content of investments in textile enterprises, the specific features of directing investment resources into production, and the criteria for evaluating investment utilization efficiency. It substantiates the need to assess investment performance not only through the initial profitability of a project but also through the results achieved at the selection, implementation, and operation stages. The study highlights the specific characteristics of the textile industry, including its multi-stage production chain, vertical integration through clusters, fluctuations in raw material prices, dependence on imported equipment, and export orientation.

Keywords: textile industry, investment, investment efficiency, investment utilization efficiency, fixed assets, fixed asset turnover, production capacity, investment life cycle, added value, cluster.

INTRODUCTION

Today, the sustainable development of industrial enterprises, the expansion of production capacities, and the enhancement of their competitiveness in international markets are directly linked to the efficient use of investment resources. In the textile industry in particular, investments serve as an important economic instrument not only for establishing new production facilities but also for modernizing existing capacities, ensuring deeper processing of raw materials, manufacturing finished products, and expanding export opportunities

The textile industry is one of the sectors of the economy characterized by a multi-stage production chain, in which the processes of raw material cultivation, fiber processing, yarn production, fabric manufacturing, knitting, and the production of finished garments and textile products are closely interconnected. Therefore, the efficiency of investment funds in this sector is determined not only by the amount of capital invested or the initial financial indicators of a project. Equally important is the extent to which the production capacities created through investment are utilized and their impact on production output, revenue, value added, and exports.